

INVENTARISATIE-EXCURSIE IN HET DAL VAN DE RUITEN-AA (GRONINGEN)

[ANM mededeling: 16]

F. Zandvoort

Field-excursion around the river 'Ruiten-Aa'

As part of the fieldwork for the 'Atlasproject Nederlandse Mollusken', the northernmost province of the Netherlands (Groningen) was visited. A list of localities and species is given.

Op 21 oktober 2000 is in het kader van het Atlasproject het Groningse riviertje de Ruiten-Aa bezocht voor een inventarisatie van de malacofauna van dit mooie gebied. Dit deel van Groningen, ook bekend als Westervolde, is malacologisch gezien vrijwel 'terra incognita', zoals duidelijk te zien is op de verspreidingskaartjes van boeken over landslakken en zoetwatermollusken (Gittenberger et al., 1984; Gittenberger & Janssen (red.), 1998). Vóór 1973 respectievelijk 1970 (de scheiding tussen oude en nieuwe waarnemingen in beide boeken) is er blijkbaar nog wél gezocht in Oost-Groningen, maar na die datum valt dat bitter tegen. Tijdens deze excursie bleek dit onterecht, want er is op molluskengebied genoeg aanwezig.

Aan de excursie namen deel: H. Wallbrink, R.H. de Bruyne, H.J. Kwant en de plaatselijke ANM-regio-coördinator F. Zandvoort. Voor de twee 'westerlingen' viel de afstand naar het verre Groningen blijkbaar mee, want ze waren anderhalf uur te vroeg op de afgesproken plek in het uiterste zuidoostelijke puntje van de provincie: het grenskantoor bij Ter Apel. Van hieruit hebben we het riviertje de Ruiten-Aa gevolgd tot aan het 18 km-hokken noordelijker gesitueerde Vlagtwedde (totaal verval circa 7 meter).

De vindplaatsen

1. In de provincie-atlas van Groningen (1:25.000) is de Ruiten-Aa te traceren tot vlak bij het Klooster van Ter Apel. Het is hier nog een smal stromend slootje door het Kloosterbos. Behalve het stroompje hebben we ook strooisel onderzocht van een naastgelegen hultsbos en een loofbos aan de andere kant.
- 2a & b. Vandaar reden we in noordelijke richting over de Sellingerstraat. Nog net in Ter Apel is er een doodlopende zijweg naar rechts. Hier viel het oog van de deelnemers op een slootje, waarin en langs is gezocht. Daarna zijn we het landweggetje uitgereden tot het doodloopt op de Ruiten-Aa. Omdat dit bij nader inzien een ander kilometerhok bleek te zijn, hebben we dit vindplaats 2b genoemd. Door het vele ijzer in de bodem is het water van de beek hier rood. Desondanks waren er verschillende soorten te vinden, vaak met roodverkleurde schelpen, onder meer de platte pluimdrager, *Valvata cristata*. Het dichtbijgelegen Roelagerbosch bleek onbereikbaar, door een onoverkomelijke sloot. Door overhangende eiken (zuur bladafval !) was verder niet veel interessants voor de schelpenliefhebber te vinden. Alleen wat gewone hoornschalen, *Sphaerium corneum* en ander gewoon spul. Daarom het Tempelbosch geprobeerd, waar echter ook een sloot als spelbreker optrad. Dit

was een veel schonere sloot met onder meer lisdoddes en veel waterbeestjes. Hier werd onder anderen de gekielde schijfhoren, *Planorbis carinatus* gevonden.

3. Terug op de Sellingerstraat reden we verder noordwaarts. Na een paar kilometer kwam de Ruiten-Aa een stuk naast de weg met ons mee stromen, ditmaal veel breder dan bij de vorige vindplaats, omdat er vanuit het westen een stroom bij was gekomen. Hier konden we de enige driehoeksmosselen, *Dreissena polymorpha* noteren voor deze dag, alsmede de eerste vijvermossels, *Anadonta anatina*.
4. Zes kilometer verder, vlak bij Sellingen zijn mooie bossen en heidevelden. Na inspectie van een paar muurtjes, viel het oog op een zijloop van de Ruiten-Aa waarin duidelijk losse kleppen te zien waren van de schildersmossel, *Unio pictorum* en *Anadonta anatina*. Door de lage waterstand in dit loopje (via een overstort uitwaterend in de Ruiten-Aa) konden we gemakkelijk de zandige bodem zeven. Hier vonden we onder meer veel opvallend lichtgekleurde exemplaren van *Sphaerium corneum*. Ook het belendende bosje werd bekeken. Behalve mooie paddestoelen (zoals een hele grote die volgens Hendrik lekker smaakt met een gebakken eitje) ook weer een aantal slakken.
5. Na nog eens zes kilometer noordwaarts kwamen we in de omgeving van Vlagtwedde, waar ook een aantal mogelijk interessante natuurgebieden zouden liggen. Het eerste daarvan was het Lieftingsbroek dat alleen via een onverharde weg te bereiken was. Aan de linkerzijde zagen we wilgenstruweel, waarin we veel *Carychium* (dwergslakjes) en 1 *Vertigo antivertigo* vonden. Vlakbij het bosje liep aan weerszijden van de weg een oude smalle meander door de weilanden. Die was toch nog dieper dan we op het eerste oog dachten, want onze laarzen liepen bijna vol. Er groeiden waterviolieren in dit waarschijnlijk periodiek droogvallende watertje. De schelpdierfauna was niet soortenrijk, maar wel de moeite waard; onder meer de geronde schijfhoren, *Anisus leucostoma* en de stompe erwtenmossel, *Pisidium obtusale*, die beiden tegen droogvallen bestand zijn. Het bij het Lieftingsbroek behorende bos staat op vruchtbare riviergrond, maar de malacofauna is die van een zuur bos. Typische soorten zijn het tolslakje, *Euconulus fulvus* en de look-glansslak, *Oxychilus alliarius*.
6. Even verder wilden we toch weer de Ruiten-Aa bemonsteren, die hier weer tot een klein stroompje was gereduceerd. Dit komt doordat een deel van het water naar het Ruiten-Aa-kanaal wordt afgeleid. De

fauna was hier wel heel arm. Zou hier toch nog teveel landbouwgif worden gebruikt? Een slootje tussen het onverharde pad en de beek bevatte zelfs méér soorten. Even verder op het pad reden we langs wat eikenbosjes. Hier werden nog wat naaktslakken zoals een mooie grote aardslak, *Limax maximus*, gezien en genoteerd op de streeplijsten. Henk-Jan verdween nog helemaal in een smal droog slootje, overigens zonder succes.

7. De laatste vindplaats was ook de mooiste: het Metbroekbosch vlakbij Vlagtwedde. Dit is duidelijk al een oud bos en zeer gevarieerd. Op een omgevallen boom vond Hendrik, behalve de nodige naaktslakken en mooie mossen, een vogelnestje; een soort paddestoel wel te verstaan. Een oude arm van de Ruiten-Aa komt hier via een overlaat weer samen met de beek en loopt langs het bos. In de oude arm hebben we gezocht. De waterkwaliteit boven de schut moet wel goed zijn, want er werden bijvoorbeeld een staafwants en zelfs een levende bittervoorn gevangen. Volgens de kenners duidelijke indicatoren voor schoon water. Ook een zeer smal stroompje dat vanuit het bos in de Ruiten-Aa stroomt bleek erg schoon te zijn; hierin zaten kokerjuffers en oorvormige poel-slakken, *Radix auricularia*. Via het bos zijn we weer naar het uitgangspunt gelopen. Een bezoek aan dit bos is zeker voor herhaling vatbaar. Bij de auto's gekomen gingen we uiteen concluderend dat dit deel van Groningen erg mooi en rijk aan natuur is en dat dit een geslaagde dag was geweest. We kwamen immers niet voor zeldzaamheden, maar om 'vakken te vullen' (8 kilometerhokken onderzocht).

Overzicht vindplaatsen

statnr	omschrijving	Amersfoort-coörd.
1	Ruiten-Aa	268.73/544.67
	hulstbosje	268.76/544.64
	bos overkant	268.78/544.68
2a	Sellingerstraat	268.36/545.55
2b	Ruiten-Aa	269.14/545.54
	rand Roelagerbosch	269.42/545.5
	lisdoddesloot	269.3/545.38
3	Ruiten-Aa bij Sellingerstraat	269.65/547.98
4	zijvaart Ruiten-Aa bij Sellinger	272.88/553.27
	naburig bosje	272.87/553.30
5	Lieftingsbroek, wilgenbosje	271.50/558.84
	Lieftingsbroek, oude beekloop	271.52/558.9
	Lieftingsbroek, bos	271.40/558.82
6	Ruiten-Aa, zijslotje	270.38/560.16
	Ruiten-Aa	270.37/560.23
	bosje langs onverharde weg	270.17/560.25
7	Metbroekbosch, oude loop Aa	269.95/560.60
	Metbroekbosch, zijbeekje Aa	269.60/560.78
	Metbroekbosch	269.7/560.6

Overzicht soorten

<i>Aegopinella nitidula</i>	[1, 2b, 4, 5]
<i>Arianta arbustorum</i>	[2]
<i>Arion distinctus</i>	[7]
<i>Arion intermedius</i>	[4]
<i>Arion subfuscus</i>	[4, 7]
<i>Carychium tridentatum</i>	[5, 7]
<i>Cochlicopa lubrica</i>	[2b]
<i>Deroceras leave</i>	[1]
<i>Deroceras reticulatum</i>	[1]
<i>Discus rotundatus</i>	[1, 7]
<i>Euconulus fulvus</i>	[1, 4, 7]
<i>Limax maximus</i>	[4, 6]
<i>Nesovitrea hammonis</i>	[1, 2b, 4, 7]
<i>Oxychilus alliarius</i>	[1, 5, 6]
<i>Punctum pygmaeum</i>	[1, 2b, 7]
<i>Succinea putris</i>	[2b]
<i>Trichia hispida</i>	[2]
<i>Vertigo antivertigo</i>	[5]
<i>Vitrea cristallina</i>	[7]
<i>Vitrina pellucida</i>	[1, 2b, 7]
<i>Zonitoides nitidus</i>	[2, 4]
<i>Anadonta anatina</i>	[3, 4]
<i>Anisus leucostoma</i>	[5]
<i>Anisus vortex</i>	[2b, 3, 4, 5, 6]
<i>Bathymorphus contortus</i>	[2b, 4]
<i>Bythinia leachii</i>	[4]
<i>Bythinia tentaculata</i>	[2b, 3, 4]
<i>Dreissena polymorpha</i>	[3]
<i>Galba truncatula</i>	[2b]
<i>Gyraulus albus</i>	[4]
<i>Lymnaea stagnalis</i>	[2b, 4]
<i>Musculium lacustre</i>	[1, 7]
<i>Pisidium casertanum</i>	[2a]
<i>Pisidium henslowanum</i>	[1]
<i>Pisidium milium</i>	[1]
<i>Pisidium nitidum</i>	[2b, 4]
<i>Pisidium obtusale</i>	[1, 2a, 5]
<i>Pisidium subtruncatum</i>	[5]
<i>Physa fontinalis</i>	[2b, 4, 6, 7]
<i>Planorbis corneus</i>	[2b]
<i>Planorbis carinatus</i>	[2b]
<i>Planorbis planorbis</i>	[2b, 4]
<i>Radix auricularia</i>	[7]
<i>Radix ovata</i>	[1, 2a, 2b, 5, 7]
<i>Sphaerium corneum</i>	[1, 2b, 4, 6, 7]
<i>Stagnicola palustris</i>	[2b]
<i>Unio pictorum</i>	[4]
<i>Valvata cristata</i>	[2b]
<i>Valvata piscinalis</i>	[2b, 3, 4]
<i>Viviparus contectus</i>	[2b]

Literatuur

- Gittenberger, E., W. Backhuys & T.E.J. Ripken, 1984. De landslakken van Nederland (tweede druk). Uitg. KNNV. 184 pp.
- Gittenberger, E. & A.W. Janssen (red.), 1998. De Nederlandse zoetwatermollusken. Recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water. - Nederlandse Fauna 2. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.

Adres van de auteur:
ANM-regiowerkgroep Groningen
Frits Zandvoort, contactpersoon en regio-coördinator
Smitslaan 6
9628 AH Siddeburen
Telefoon: 0598 432411
E-mail: fritszzz@hetnet.nl